

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [BODBERG]
21 JULI 1642
3067

Antwoord op Huygens brief van 2 juli 1642 (3044).

Samenvatting: Ban bedankt Huygens omstandig voor de fles rijnwijn. Zijn muziek wordt gedrukt; hij werkt aan zijn inleidende verhandeling over de muziek. Hij stuurt een hoofdstukkenlijst in het Latijn van zijn grote werk.

Bijlage: ‘Index capitum libelli vernaculi de musicâ’ (Ban 1642).

Door Huygens ontvangen op 25 juli 1642. Ban schreef opnieuw op 30 juli 1642 (3085).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31 cm, ab | d; apograaf) en bijlage.

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 23, p. CXXI: brief onvolledig (<Imprimitur mea musica>, <Desidero aliquot ... musicos reddam>); zonder bijlage.

— Worp 3, nr. 3067, pp. 315-316: brief onvolledig (<Imprimitur mea ... in dies augeturque>), rest samengevat, zonder bijlage.

Namen: Apollo; Martialis; Ovidius; Pieter Post; Cornelis Hendrikszoon Vroom.

Titels: ‘Zangh-bericht’ [I] (Ban); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium Brief: cadentia (cadens); cantor (zanger); circulus musicus (toonsoort); concentus (samenklank); gradus (stap); musica (muziek); musicus (muzikaal); philomusus (muziek liefhebber); saltus (sprong); vox solitaria (onbegeleide vocale partij).

Glossarium Bijlage: basis continua (basso continuo); basis generalis (basso continuo); cadentia (cadens); cantus (sopraanstem); circulus (toonsoort); compositio (muziekstuk); concentus (samenklank); concinere (samenzingen); consonantia (consonant); consonantia imperfecta (onvolmaakte consonant); consonantia perfecta (volmaakte consonant); consonare (consoneren); dissonantia (dissonant); duratio (tijdsduur); fuga (imitatie); gradus (musicus) (toonstap); instrumentum (muziekinstrument); intervallum (interval); mensura (maatsoort); modulamentum (melodie); monochordon (monochord); musica (muziek); musica instrumentalis (instrumentale muziek); musica vocalis (vocale muziek); musicus (muzikaal); musurgia (muziek leer); numerus (ritme); saltus musicus (sprong); sonitus (toon); tempus æquale (tweedelige maatsoort); tempus inæquale (driedelige maatsoort); vox (stem); vox solitaria (onbegeleide vocale partij).

Transcriptie

C. Hugenio, Domino in Zuylichem.

---

¹ ²Vir nobilissime et Mæcenas optime,

Nimium defers tenuitati meæ, cum verbis et rebus teipsum apud me effundis et quasi prodigis. Satis erat clienti tuus favor, tam liberalis quam candidus, et vel eo ipso maximè commendatus gratusque, quod me additis calcaribus, per ista musices culmina, quæ inaccessa videbantur antehac, facilius transtulerit atque in ima illius penethalia deduxerit. Ingenuè enim fateor nunquam tantum studii in hac palæstrâ collocassem, nisi me tua humanitas animasset candorque toties instigasset. Videor mihi nunc post multos labores in tripode Apollineo subsidere atque ex illo loqui posse oracula musica, tam ea quæ theoriam meam, quam quæ praxim attinent. Hoc tuo in me affectui clam dictum volo, ut promptitudinem meam simulatque voluptatem tibi serviendi in rebus musicis perspectissimas habeas. Accedit autem et liquor ille Rhenanus amplissimo cado transmissus annosus, imo lustricus et lustralis de gente Flaviâ, ut ais, Misis et Apollini litandus. Quo me delectari facilius credidisti cum imprudenti, at candido animo forte bonum excidit verbum, quod amicorum gratiæ mens

---

¹ Ontvangstnotitie van Huygens: <R 25 Julii 1642>.

² Links onderaan de bladzijde, in Ban's hand: ‘C. Hugenio, Domino in Zuylichem.’

obsequiosa semotis arbitris dictitando destinat, at lingua, mentem hilariter præcurrens, studiosa profatur. Ut ut est, quod servo suo dominus præstat beneficium gratissimum esse non nequit. At gratiam domino servus reddere nequit verum illam semper debet. Debeo itaque meipsum tibi. Sed liceat ad momentum esse libertinum et liberè loqui. Cum itaque sic placet et me immerentem honorare velis memoriæ tuæ suavissimæ iterandæ, hoc studiosè dabo inter amicos tibi notos, ut (si necesse sit) fœcundi calices faciant me disertiozem in iis quæ desideras explicandis. Nam et ingenio studioso jocus interdum debetur, quo ad seria magis incalescat. Huc illa poëtarum proverbia: ³‘Agitante calescimus illo.’ Item: ⁴‘Possum nil ego sobrius, bibenti occurrunt mihi quindecim poëtæ.’ Jucundissima est igitur studioso mœcenatis memoria, etiam melioris notæ haustu refricata; quod gratæ mentis argumentum esse nullus dubita. Sed ad rem musicam venio.

Imprimatur musica mea, sed ut clarius distinctiusque aures mentesque omnium subeat, specialem quandam illius interpretationem addendam censeo. Tantisper quiescere videtur tractatus tibi destinatus, sed crescit in dies augeturque. Nam instructio quam nunc scribo philomysis cantoribusque argumentum illius prosequitur. In enchiridio isto quædam sunt quæ facile et nullo negotio ex tempore scribere valeo; quædam meditatione egent, ut conceptum animi mei clarè, hoc est, ad captum philomusi exprimam. Exempli causâ cum de circulis musicis agendum erit capite 20, eorundem gradus et saltus in voce solitariâ explicandi sunt, cadentiæ in concentu, utrique rei addenda est propria potestas flexanima. Negotium non ita facile est | b | ut majores putarunt. Circulus enim quasi Õ F6, 8, J` H est, cujus difficilior est imaginatio ad motum et quasi nec per somnium quidem possibilis. Mihi res evidentissima est, nam ex prælibatis capite 9 et 10, 11, 12 et 13 consecutaria est.

Habes hic indiculum Latinum vernaculo respondentam; nomenclatorem porrò omnium vocabulorum vernaculorum tibi specialiter conficiam, sed inter relegenda ea quæ scripsi et prosequenda quæ restant scribenda.

Quæ mandaveras ad Vromium cognatum, executus sum, sed Postii error fuit hæc cunctatio, ab eodem ad iteratam tuam rescriptionem restricta, ut ille mihi fassus est.

Desidero aliquot versus Anglicanos ut musicos reddam, quos ex oportunitate transmittere digneris rogo. Interea dabo operam ut conatus meos videas absolutos et aliis rebus tibi placitis me totum impendam. Vale et patrocinare perge. Harlemi, XII Kalendas Sextiles MDCXLII.

⁵Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

Bijlage

Index capitum libelli vernaculi de musicâ.

- Cap. 1. Quid sit scientia et ars musica, et quod sit illius objectum.
- Cap. 2. De caussis sonituum (physicâ et mathematicâ itemque de elementis musicis) in monochordo explorandis.
- Cap. 3. Descriptio monochordi.
- Cap. 4. De differentiis sonituum musicorum, seu de eorum excessibus inter se, unde nascuntur intervalla.
- Cap. 5. Quæ minora intervalla in majoribus contineantur.
- Cap. 6. De systemate musico et coordinatione graduum musicorum ad usum vocis et instrumentorum.
- Cap. 7. De effectu seu usu intervallorum in genere ad movendam imaginationem per sensum auditus.
- Cap. 8. De effectu et usu sonituum in specie et primo de potestate intervallorum in voce solitariâ.
- Cap. 9. De gradibus musicis et eorum potestate.
- Cap. 10. De saltibus musicis et eorum potestate.
- Cap. 11. De speciebus saltuum musicorum et de singularum specierum potestate in vocis intensione et remissione. | b |

---

³ Ovidius, *Fasti*, VI, 5.

⁴ Martialis, *Epigrammata*, XI, 6, 12-13.

⁵ Kwalificatie en ondertekening autograaf.

- Cap. 12. De divisione musicæ singulorum intervallorum in alia minora et quomodo consonantiæ perfectæ distinguantur ab imperfectis.
- Cap. 13. De potestate consonantiarum, seu intervallorum et vocum consonantium in concentu.
- Cap. 14. De potestate vocum dissonantium in concentu.
- Cap. 15. Quomodo passiones inter se convenient et differant, et quomodo imaginatio moveatur et inde alteretur animus.
- Cap. 16. Quæ intervalla in cantu et concentu singulis passionibus et animi affectibus serviant ad movendam imaginationem.
- Cap. 17. De duratione et mensurâ sonituum; hoc est, de tempore et numero sonituum constituendis. Et prius de tempore æquali ejusque numero constituendo.
- Cap. 18. De mensurâ temporis inæqualis ejusque speciebus ac singulorum specierum numeris constituendis.
- Cap. 19. Quid sit primum movens musicum.
- Cap. 20. De duodecim circulis musicis et eorum proprietatibus ad animi affectus concitandos. Et quod eorum natura sit in varietate et ordine intervallorum, itemque locis propriis cadentiarum musicarum designatis.
- Cap. 21. An duodecim circuli sufficiant ad omnes affectiones exprimendas. | c |
- Cap. 22. De modulamento musico vocis solitariæ et concentus plurium vocum.
- Cap. 23. De concentu et regulis musurgiæ.
- Cap. 24. De fugis seu consequentiis vocum concinentium, et de cadentiis formandis.
- Cap. 25. De musicâ vocali significativâ ejusque compositione et accentuum pronuntiatione et verborum energiâ exprimendâ.
- Cap. 26. De distinctione periodorum musicorum ad comma, colon, punctum, interrogationem, exclamationem, etc.
- Cap. 27. De musicâ instrumentali et instrumentorum proprietatibus observandis.
- Cap. 28. In quo perfectio musices consistat.
- Cap. 29. Quæ sit trutina compositione musicæ.
- Cap. 30. De basi continuâ et generali ejusque usu in variis instrumentis.
- Cap. 31. Conclusio opusculi.

Vertaling

Aan Constantijn Huygens, heer van Zuilichem.

Edele heer en beschermer,

U doet mijn geringe kunnen teveel eer aan wanneer u met woorden en dingen uzelf over mij uitstrooit en mij als het ware verwent. Voor uw dienaar was uw gunst voldoende, even vrijgevig als oprecht, en vanuit zichzelf al ten zeerste aanbevolen en gewaardeerd, omdat die mij, met andere aansporingen, gemakkelijk over de hoogste toppen der muziek heeft gebracht, die tevoren onneembaar schenen en mij zelfs tot het doordringen daarvan heeft gebracht. Ik beken eerlijk dat ik nimmer zoveel ijver op dit gebied zou hebben betoond, als niet uw belangstelling mij had bezielde en uw oprechtheid mij dagelijks had aangespoord. Het komt mij voor dat ik na zoveel inspanning op de Apollinische drievoet mag plaatsnemen en vandaar mijn muzikale orakels mag uitspreken, zowel die welke mijn theorie als die welke de praktijk betreffen. Vanwege uw waardering voor mij wil ik dit *sub rosâ* gezegd hebben, opdat mijn onmiddellijke bereidheid en wens om u te dienen in muzikale werken u volstrekt duidelijk zijn. Daar komt ook nog die hoogbejaarde Rijnlandse vloeistof bij, in een goedgevulde kruik aan mij toegezonden, ja als een zoenoffer van de Flavische stam, zoals u zegt, om aan de muzen en Apollo te offeren. U hebt des te gemakkelijker geloofd dat dat mij zou bevallen, toen u tegen de niets vermoedende, maar oprechte geest toevallig de goede opmerking ⁶maakte, die een geest gericht op de dank van vrienden bestemt om te worden gemaakt tegen verre getuigen, maar die de ijverige tong, die

---

⁶ Wellicht een verwijzing naar de veronderstelde ontmoeting met Huygens op 19-20 of 23 mei 1642 te Haarlem.

onbekommerd vooruitloopt op de geest, uitspreekt. Hoe het ook zij, het kan niet anders zijn dan dat de heer zijn knecht een zeer gewaardeerde gunst bewijst. Maar de knecht kan de heer niet de dank betuigen, die hij toch altijd verschuldigd is. Ik ben u daarom persoonlijk iets verschuldigd. Maar moge het toegestaan zijn vrijuit te spreken. Wanneer het u aldus heeft behaagd mij onverdiend te eren met een herinnering aan u, die levendig moet worden gehouden, zal ik die plichtsgetrouw onder vrienden (u bekend) verdelen, opdat (als het nodig is) de gevulde glazen mij een betere schrijver zullen doen zijn met betrekking tot dat wat u door mij uitgelegd wilt zien. Want ook de scherts is soms van belang voor de ernstige studie, die daardoor beter opwarmt voor serieuzere zaken. Vandaar de spreekwoorden van de ⁷dichters: ⁸‘Door diens aansporingen worden wij warm.’ En: ⁹‘Nuchter kan ik niets, al drinkende schieten vijftien dichters mij te binnen.’ Het meest verheugende is daarom voor deze ijverige persoon de herinnering aan zijn Mæcenas, weer versterkt door een dronk van betere kwaliteit; niemand mag betwijfelen dat deze tot dankbaarheid strekt. Maar ik kom tot de zaak van de muziek.

Mijn ¹⁰muziek wordt gedrukt. Maar om die beter tot de oren en de geest van een ieder te laten doordringen, vind ik het noodzakelijk een speciale tekst over de interpretatie daarvan toe te voegen. Het lijkt alsof de voor u bestemde verhandeling dan geen voortgang meer maakt, maar die groeit en wordt met de dag groter. Want de instructie die ik nu schrijf voor de kunstminnaars en de zangers volgt de redenering van de verhandeling die voor u is bestemd. In die handleiding zijn er zaken die ik gemakkelijk en zonder moeite direct kan neerschrijven; sommige behoeven overdenking, opdat ik mijn ideeën helder, dat wil zeggen voor de kunstminnaar begrijpelijk uitdruk. Bijvoorbeeld, wanneer ik in hoofdstuk 20 over de toonladders zal spreken, moeten de stappen en sprongen van die toonladders in de eenstemmige melodie worden uitgelegd, de cadensen in de samenklank, en aan die twee zaken moet de juiste zielroerende kracht worden toegevoegd. De behandeling daarvan is niet zo gemakkelijk als onze voorgangers hebben gemeend. De toonsoort is immers als ^Lhet geraamte,^J dat nogal moeilijk voor te stellen is in beweging en zelfs vrijwel onmogelijk als men droomt. Mij is dit volkomen duidelijk, want alles is afgeleid uit de voorafgaande hoofdstukken 9, 10, 11, 12 en 13.

Hier hebt u een Latijnse inhoudsopgave, overeenkomstig de Nederlandse. Ik zal voor u een speciaal glossarium van alle Nederlandse termen maken, maar tussen het herlezen van wat ik heb geschreven en het verder werken aan wat nog over is om te worden opgeschreven.

De boodschap voor mijn verwant [Cornelis Hendrikszoon] Vroom heb ik aan hem doorgegeven. Maar de vertraging was door een vergissing van [de heer Pieter] Post, door ¹¹hem volgehouden tegen uw herhaaldelijk bevel in, zoals ¹²hij mij heeft gezegd.

Ik zou wat Engelse verzen willen ¹³hebben om op muziek te zetten; ik vraag u of u zo goed wilt zijn ze bij gelegenheid op te sturen. Intussen zet ik mij in opdat u mijn werk voltooid ziet en ik mij geheel wijd aan de andere zaken die tot uw genoegen zijn. Vaarwel en blijf mij beschermen. Haarlem, 21 juli 1642.

Uw dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

Bijlage

Lijst van hoofdstukken van het Nederlandstalige boek over muziek.

1. Wat de wetenschap en de kunst van de muziek is, en wat het onderwerp daarvan is.
2. Over de oorzaken van de geluiden (natuur- en wiskundig, en ook over de elementen van de muziek), te onderzoeken op het monochord.
3. Beschrijving van het monochord.

---

⁷. Ovidius en Martialis.

⁸. Ovidius, *Fasti*, VI, 5.

⁹. Martialis, *Epigrammata*, XI, 6, 12-13.

¹⁰. Joan Albert Ban, *Zangh-bloemzel* (Amsterdam 1642).

¹¹. Post.

¹². Vroom.

¹³. Dit is een herhaling van het verzoek gedaan in Bans brief aan Huygens van 27 mei 1642 (3003).

4. De verschillen tussen muzikale geluiden, ofwel hun verschillende hoogten, waaruit de intervallen ontstaan.
  5. Welke kleinere intervallen in grotere zijn vervat.
  6. Over het muzikaal systeem en de ordening van de toontrappen ten behoeve van de stem en de instrumenten.
  7. Over het effect of gebruik van intervallen in het algemeen om de verbeelding te bewegen via het gehoorzintuig.
  8. Over het effect van geluiden in het bijzonder en eerst over de kracht van intervallen in een onbegeleide stem.
  9. Over de toonstappen en hun kracht.
  10. Over de toonsprongen en hun kracht.
  11. Over de soorten van toonsprongen en de kracht van de afzonderlijke soorten bij het stijgen en dalen van de stem.
  12. Over de verdeling van intervallen in kleinere intervallen en hoe perfecte consonanten van imperfecte worden onderscheiden.
  13. Over de kracht van consonanten, ofwel consonerende intervallen en stemmen in de meerstemmigheid.
  14. Over de kracht van dissonerende stemmen in de meerstemmigheid.
  15. Op welke wijze hartstochten onderling overeenkomen en verschillen, en op welke wijze geest de verbeelding wordt geroerd en vervolgens de geest in een andere toestand komt.
  16. Welke intervallen in de zang en de meerstemmigheid dienstig zijn jegens de afzonderlijk hartstochten en de gevoelens van de geest om de verbeelding te beroeren.
  17. Over de duur en de maat van de geluiden, dat wil zeggen, over het vaststellen van de maatsoort en het ritme van de tonen. Eerst over de even maatsoort en de vaststelling van het ritme daarvan.
  18. Over de driedelige maatsoort, de verschillende soorten daarvan en het vaststellen van de ritmes in die verschillende soorten.
  19. Wat het eerste muzikaal-bewegende beginsel is.
  20. Over de twaalf toonsoorten en de eigenschappen daarvan om gemoedstoestanden op te wekken. En dat de aard van die toonsoorten ligt in de verscheidenheid en de rangschikking van de intervallen, en ook in de geëigende plaatsen om de muzikale cadenzen te plaatsen.
  21. Of twaalf toonsoorten voldoende zijn om alle affecten uit te drukken.
  22. Over de melodie van een enkele stem en over die in samenklank met meerdere stemmen.
  23. Over de meerstemmigheid en de regels van de muzikale compositie.
  24. Over fuga's of imitaties van samenklinkende stemmen, en over het maken van cadenzen.
  25. Over de betekenisvolle vocale muziek en de compositie daarvan, over de uitspraak van de accenten goed en over het weergeven van de werking van de woorden.
  26. Over de muzikale frasering bij komma's, dubbele punt, punt, vraagteken, uitroepeteken, enz.
  27. Waaraan gedacht moet worden bij de instrumentale muziek en de eigenschappen der instrumenten.
  28. Waarin de volmaaktheid der muziek bestaat.
  29. Wat de toetssteen voor muzikale compositie is.
  30. Over de basso continuo en het gebruik met verschillende instrumenten.
  31. Besluit van het werk.
-